

Երուսաղէմի մէջ ուր ամենօրեայ պատարագներ կան, բոս փափաքանաց ուստաօրներու, Մեծ պահոց մէջ Հոգեհանգստեան պաշտօններ կը կատարուին միշտ:

Բ.— Ձեռք կարծեր որ Յինանց մէջ ձեր Հայր գրած աղօթքը չըսելը կանոնական հիմք մը ունեցած բլլայ, այլ տեղական պարզ սովորութիւն մը, հաւանաբար արդիւնք անփութութեան, կամ գիտամոլ եղած կրճատում մը: Երուսաղէմի եկեղեցիներուն մէջ Յինանց ամբողջ չըջանին ամէն օր երեկոները անխտիր Համբարձիւնէն ետք Հայր գրած աղօթքը կ'ըսուի, ապա Սաղմոս և Արձակման Աւետարան:

ԲԻԻԶԱՆԴ ԲԵՉԵԱՆ

(1859—1927)

Սիմոն հրատարակութեան ձեռնարկելու առթիւ Քէլհանի ալ նամակ մը ուղղած էինք 1926 Յեկտմ. 12 Թուակիր, թէ՛ իր աշխատակցութիւնը խնդրելու Սիմոն և թէ՛ իր կարծիքը խմանալու աղագային քանի մը կարեւոր խնդիրներու մասին:

Քէլհան փութաց պատասխանել մեզ, և վրաստան էինք որ պիտի աշխատակցէր Սիմոն եթէ մահը այնքան անահնկալ կերպով չհարուածէր զինքն:

Կը ցաւինք խորապէս որ Քէլհան զիրարու ժական գործողութեան մը հետեանքով կը կնքէ իր մահկանացուն և հոգ կ'իջնէ Յուլիսի Յին, որով արեւմտեան Հայութիւնը յանձին Բիւզանդիոնի խմբագրին կը կրօնցնէ իր ամէնէն տաղանդաւոր, ամէնէն իսկաւոր, իր կոչումին ամէնէն աւելի հաւատարմութեամբ նուիրուած մեծ հրատարակագիր մը, որուն նմանը չկայ արեւմտեան Հայոց մամուլի պատմութեան մէջ:

Եթէ ցաւայի է իր վաղահաս և անահնուներէ մօտ, միւս կողմէն շատ նշանակալից է որ բովանդակ Հայ մամուլը հիացումով գրուածեց հանգուցեալ հրատարակագրին անմե ու գործը:

Եւ Հայ մամուլին այս հանրային ցոյցը եթէ մէկ կողմէն ստոյգ արժանիքի մը զննատումն է, միւս կողմէն միթիւարական հաւատարմութիւն է իր սղաւոր կնոջ և զաւակներուն համար:

Քէլհան իրրեւ աղագային զէմք՝ ինքզինքը կերտած է ի'ր ոյժերով, ի'ր աշխատանքով, ինքնակրթութեամբ գրեթէ:

Քէլհանին, ո՛չ միայն իրրեւ հրատարակագիր, այլ նաև իրրեւ լրագրող, նկարագրին ամէնէն ցայտուն գիծն եղաւ, բարձր միայն Պոլսի իրեն

ժամանակակից լրագրութեան շանթով արհեստէն: Ան գիտութիւնը եղած էր իր պաշտած ու պաշտպանած սկզբունքներուն, խիստ իրաւատէրը՝ իր պահանջներուն, նոյնպէս խոհեմ աղագակէր մը, լուրջ կրօնասէր մը և հետեան առաջնորդող մը Հայ մամուլի անհարթ ասպարէզին մէջ, որ իր գրչով ապրած, իր գրչով շահած է իր բախտն ու հոշակը: Քէլհան փստան իր մտաւոր կարողութիւններուն և իրրեւ հրատարակագիր իր ուղղութեան, կրցաւ ահուկի գրաբնութիւններու մէջէն ողջ անցընել իր Բիւզանդիոնը և իր անձը, և անհուկ կեցաւ իր յառաջդիմասէր պահպանողականութեան պատուանդանին վրայ, և այն ատեն վերջ տուաւ իր Բիւզանդիոնին, երբ այլևս ոեւէ մարդկային ոյժ անկարող էր զիմա գրաւել զժաւարութիւնները:

Եթէ Թուրք Բիւզանդիոնը, բայց ամօր բրնեց իր գրիչը:

Եթէ ապրէր Քէլհան պիտի խնդրէինք իրմէ որ ինքն ըլլար խմբագիրը այն Քրեկիկներուն, որուն պէտքը կը չեղտէ իր նամակին մէջ:

Նամակը գրուած է «Բիւզանդիոն Հայաբեր» ի թղթին վրայ, բայց՝ Բերա, Ֆէրիսիէի թիւ 16 տունէն, 1927 Յունուար 20ին, մանիշակ թանաքով և իր ամէնէն գեղեցիկ և բնթնուկի գիրերով երեք լման էջերու վրայ:—Վասն զի Քէլհանին սովորական գիրը ինքն ու իր գրաշարը միայն կրնային կարգաւ: Հազիւ հայերէնի նմանող գիծերու խառնաշփոթութիւն մը կը պատկերացնէին ատենը:

Եւ Քէլհանը հանչցայ 1889-ին, Արեւելի խմբագրատան մէջ, երբ Կ. Պոլսի եկայ Արմաշ երթալու համար:

Առաջին յոգուածս—Իննէշի և Հոռմուլայի վրայ նկարագրական մը—ինքն հրատարակած է Արեւելի մէջ, Յետոյ յաճախ գրած եմ իր Բիւզանդիոնին մէջ:

Ջերմութեամբ պաշտպանած է իմ տեսութիւնը, հակառակ ժամանակին կրօն. փողովոյ մէջ Մանիկեանի խմբականներուն, երբ Մուշէն Բիւզանդիոնի մէջ կոչ մը հրատարակեցի, իրենց հարսերը տարիներէ ի վեր լքող և Կ. Պոլսի և ուրիշ նաւահանգիստներու վրայ տուայտող ու չըւայտող Մշեցի պանդուխտներուն ուղղուած, որով կ'աղարարէի թէ պիտի արտօնեմ իրենց կիններուն ամուսնալուծումը, եթէ սէր և տիրական չզառնային անոնց որոշեալ ժամանակամիջոցի մը մէջ:

Այս զէպքը միայն, որ այնքան հետաքրքրութիւն չարժեց այն ատեն և հիանալի կերպով հասաւ իր նպատակին, բաւական է պահպանողական Քէլհանին ողջմտութիւնը ցայտեցնելու համար:

Բ. Ե.